

МІСЦЕ БЮДЖЕТУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядається роль, яку відіграє бюджетування в процесі формування системи інформаційного забезпечення управління будівельним підприємством. Визначені теоретичні аспекти понять бюджет та бюджетування. Узагальнений вплив факторів, що належать до галузевої специфіки, на формування окремих елементів системи бюджетування будівельного підприємства.

The article sets out a role that budgeting plays in the formation course of informational maintenance system for management of a construction enterprise. Theoretical aspects are defined concerning the concepts of "a budget" and "budgeting". The influence of factors that belong to branch specificity is generalized on the formation of some elements of budgeting system at a construction enterprise.

Постановка проблеми. Одним з підходів до планування, що успішно зарекомендували себе в умовах конкурентного ринку, є бюджетування. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економічної думки науковці вважають бюджетування перспективним інструментом управління будь-якого суб'єкта господарювання. На жаль, результати проведених обстежень діяльності будівельних підприємств Волинської області, фіксують негативну тенденцію розвитку процесу бюджетування будівельної діяльності.

Причинами є, як зовнішні, так і внутрішні фактори. Зокрема, вплив періодичних кризових явищ, непрогнозований ріст цін на матеріали, нестабільність державного законодавства, наявність значної невизначеності щодо погодних умов, простої з різних причин, затримки у фінансуванні та ряд інших непередбачених зовнішніх обставин не дозволяють підприємствам отримати повноцінну вигоду від запровадження бюджетування. Серед внутрішніх перепон процесу бюджетування варто відзначити необхідність запровадження значних змін та перебудов організаційної структури підприємства, що може потребувати значних зусиль та часу, а також, відсутність чітких методичних рекомендацій щодо запровадженню процесу бюджетування із врахуванням галузевої специфіки.

Аналіз досліджень. Питання бюджетування знайшли широке та детальне висвітлення у працях таких вчених-економістів як Акчуріна О.В., Аткинсон С.А., Добровольський С.Ю., Бухалков М.І, Любанова Т.П., Попов В.М., Рибаківа О.В., Хруцький В.Е., Хендріксон К та інших. В їх роботах увага переважно надається теоретичним аспектам усіх складових процесу бюджетування та бюджетного управління на підприємствах, добре визначені завдання управління, які можна вирішувати із допомогою бюджетування. Попри таку ґрунтовність, рекомендації розробок систем бюджетів призначені переважно для торгових та промислових підприємств.

Малодослідженим є специфіка системи бюджетування на підприємствах, що належать до видів діяльності народного господарства з яскраво вираженими галузевими особливостями. Будівельна діяльність належить саме до такої категорії. Тривалість будівельного виробництва, проектний характер діяльності, залежність від інших учасників виробничого процесу та ряд інших факторів формують специфіку системи бюджетування на будівельних підприємствах та потребують розробки окремих рекомендацій.

Метою статті є дослідження місця бюджетування в системі планування будівельного підприємства. Дане питання є важливим для формування логістики інформаційних потоків планової інформації в системі інформаційного забезпечення управління будівельним підприємством та сприятиме підвищенню якості управлінської інформації.

Виклад основного матеріалу. Е.А. Аткинсон, Р.Д. Банкер, Р.С. Каплан, С.М. Янг визначають бюджетування як процес підготовки бюджетів [1, с. 656]. І хоча такий термін як "бюджет" відомий вже давно, поняття бюджетування для середовища пострадянських країн відносно нове.

Загальновідомо, що саме слово "бюджет" є запозиченим з англійської та походить від budget, а у перекладі з норманської означає шкіряний мішок. Набуття сучасного значення пов'язано з тим, що в давнину "канцлер казначейства приносив щорічно в парламент мішок з грошима та промовляв промову" [2, с. 255]. Згодом значення слова поширилось на фінансовий закон, в якому планувались доходи та витрати держави, та збереглося до нашого часу.

Стосовно діяльності підприємств термін "бюджет" починає використовуватись значно пізніше – в ХХ ст. В радянський період для підприємств було характерним оперування поняттями планів та кошторисів.

В економічній літературі сформулась одноставна думка, що на сучасному етапі терміни "кошторис" і "бюджет" не є ідентичними, хоча близькими за своєю природою. Основна відмінність полягає у тому, що у кошторисах відображають лише витрати, а у бюджетах поряд з очікуваними витратами представляють ще і заплановані доходи [3, с.301]. В даному контексті логічним буде твердження, що поняття "бюджет" є ширшим за кошторис та може дублювати інформацію кошторису, але представляти її значно інформативніше за рахунок співставлення показників певних видів витрат з відповідними видами доходів, коли це можливо.

Т.П. Любанова, Л.В. Мясоедова та Ю.А. Олейнікова пропонують розуміння бюджету як "плану очікуваної фінансово-господарської діяльності у вартісному вираженні" [3, с. 301]. Саме, наголос на вартісних показ-

никах переважно робиться в економічній літературі, коли йдеться про бюджети. Зосередженість на фінансово-вартісному представленні інформації у бюджетах можна розглядати як іншу відмінність між поняттями “бюджету” та “кошторису”. Для проведення будівельної діяльності характерним є складання індивідуальних кошторисів на об’єкт будівництва. Кошториси розробляються за Правилами визначення вартості будівництва ДБН Д.1.1-1-2000 [4] та мають чітко визначену структуру представлення інформації. Кошториси містять натуральні та вартісні показники необхідних ресурсів. Натуральні показники фіксують фізичні обсяги за кожним видом будівельно-монтажних робіт та потребу у видах та обсягах трудових, матеріальних, енергетичних та технічних ресурсів. Кошториси розробляються на стадії проектування до початку будівельного процесу та містять інформацію щодо усього комплексу робіт на об’єкті. При формуванні вартісних показників у кошторисах важко передбачити ті ціни ресурсів, які матимуть місце на момент їх фактичного використання при спорудженні об’єкта, адже від моменту складання кошторису до моменту фактичного споживання певного виду ресурсів на окремому етапі будівництва чи виконання виду робіт може минати від одного до кількох років. В сучасному мінливому середовищі української економіки важко точно передбачити ціновий діапазон на ресурси на 2–3 роки вперед, а тому і визначити вартісний показник витрат у об’єктних кошторисах. Вищевикладене демонструє, що у кошторисах більше значення мають натуральні показники ніж вартісні.

Бюджети ж складаються, переважно, у часовому діапазоні - один рік. Ступінь невизначеності щодо цін на ресурси стає меншим і тому, з’являється можливість ефективніше оперувати вартісними фінансовими показниками. Крім того, в умовах високої невизначеності, передбачається можливість використання гнучких бюджетів.

У практиці будівельних підприємств поняття “бюджет” та “кошторис” набувають ще однієї відмінності: вони мають різне призначення. Основне завдання кошторисів, які розробляються в складі проектно-кошторисної документації – це встановлення ціни будівельного контракту. Функції бюджету значно ширші. “Бюджет є адекватним способом представлення цілей діяльності підприємства, інструментом, що дозволяє планомірно досягати такі цілі, контролювати діяльність підприємства, давати ясну оцінку ступеню досягнення поставлених цілей та аналізувати причини успіху та невдач” [5].

Отже, до структури системи інформаційного забезпечення управління будівельним підприємством повинна належати і кошторисна та бюджетна інформація. Ці види інформації є різними, хоча пов’язаними між собою. Дані кошторисів є основою для планування показників бюджетів. Виходячи з цього, одним із завдань при розробці системи бюджетування В. Ларіонова називає “необхідність забезпечити зв’язок з проектно-кошторисним плануванням та закласти цю залежність в бюджетні форми (що, відповідно, вплине на вид самих бюджетів, склад статей та методик планування)” [5].

Висловлювання, що “бюджет не може існувати поза планом, так само як і форма не може існувати поза змістом” вказує на тісний зв’язок процесів планування та бюджетування і визначає, що бюджетування є складовою системи планування [6, с. 240].

Хруцкий В.С., Сізова Т.В., Гамаюнова В.В. називають бюджетування технологією фінансового планування. [3, с. 301; 7, с. 22; 8, с. 181].

Наведені у таблиці 1 погляди науковців щодо змісту поняття “бюджетування” різняться між собою, що свідчить про несформованість терміну та становлення процесу його понятійного осмислення. Проте, вони демонструють, що поняття “бюджетування” пов’язано з оперативним фінансовим видом планування, обліком, контролем. Всі три процеси знаходять відображення в кожному бюджеті і цим самим стають інструментом управління для керівників.

Таблиця 1

Сучасні погляди на зміст поняття “бюджетування”

Автор	Зміст поняття	Джерело
В.С. Хруцкий, Т.В. Сізова, В.В. Гамаюнова	Технологія фінансового планування, обліку та контролю доходів і витрат, що одержують від бізнесу на всіх рівнях управління, яка дозволяє аналізувати фінансові показники, що прогноуються та отримують	[7, с. 22]
Т.П. Любанова, Л.В. Мясоедова, Ю.А. Олейнікова	Технологія фінансового планування, обліку, контролю та оцінки виконання фінансових планів, що дозволяє організувати управління фінансами на всіх рівнях та оцінювати стратегічні, тактичні та оперативні фінансові плани та прогнози	[3, с. 301]
В. Ларіонова	Система управління підприємством шляхом побудови та виконання взаємопов’язаних бюджетів, що відображають в кількісному та(чи) вартісному виразі контрольовані аспекти діяльності підприємства	[4]
В.М. Попов, С.Г. Млодик, О.О. Зверев	Технологія планування, обліку та контролю грошових коштів	[8, с. 181]
О.В. Рибаківа	Фінансове планування, на основі якого базується управління організацією. Бюджетування або управлінське планування називають інструментом для розрахунку різних варіантів майбутніх дій керівництва	[2, с. 255]

Планові показники з’являються у бюджетах на етапі планування діяльності. Під час виконання будівельно-монтажних робіт до форми бюджету вносяться облікові фактичні дані, і на підставі зіставлення запла-

нованих показників та фактичних даних визначаються відхилення, які стають предметом аналізу та дозволяють реагувати у потрібних ситуаціях. Група вчених під керівництвом Т.П. Любанової у своїй науковій праці пропонують розуміти бюджетування “одночасно і як процес складання фінансових планів та кошторисів, і як управлінську технологію, що дозволяє виробляти достатньо фінансово обґрунтовані управлінські рішення” [3, с. 301]. Дана теза підкреслює причинно-наслідковий зв'язок “процес складання планів – управлінська технологія обґрунтування рішень”.

Успішність даного процесу залежить передусім від узгодження структури інформації у бюджетних формах, стратегічних планах, облікової системи та кошторисів будівельних об'єктів. Для того, що б забезпечити таку умову підприємству необхідно переглядати та корегувати свою організаційну структуру відповідно до виділення конкретних центрів фінансової відповідальності, аби забезпечити горизонтальну та вертикальну логістику бюджетної інформації та її доведення до користувачів. Крім того, специфічним для будівельної діяльності є питання інтерпретації облікових даних в цілях оперативного управління. Інформація системи бухгалтерського фінансового обліку щодо доходів та витрат формується за замовленням в розрізі будівельних контрактів. І тому, достовірні фактичні облікові дані стають доступними лише після завершення певного виду робіт або ж усього комплексу робіт, що може мати тривалість у кілька звітних періодів. Така інформація констатує господарські факти, які вже відбулись, але не дозволяє вчасно виявляти проблемні моменти та вживати необхідні попереджувальні заходи. В зв'язку з цим, актуальним для будівельних підприємств є дослідження можливостей запровадження альтернативних методів обліку та витрат, способів їх інтеграції в облікову систему підприємства та підготовки відповідних методичних розробок. Важливим є організація інформації таким чином, що б менеджери могли бути добре обізнаними щодо ступеню відповідності поточного процесу зведення об'єкту затвердженим планам, графікам, проектно-кошторисній документації та щодо наявності проблемних ситуацій та їх масштабу.

Висновки. Система бюджетування є “ядром різних моделей та функціонування систем управлінського обліку” [1, с. 656]. Від системи бюджетування безпосередньо залежить можливість проведення контрольних процедур та покращення якості обліково-аналітичного забезпечення для прийняття управлінських рішень. Ефективність системи бюджетування залежить насамперед від чіткості опрацювання кожного елементу системи. Важливим у методиці бюджетування є врахування галузевих особливостей будівельної діяльності.

Подальші дослідження доцільно спрямовувати на розробку рекомендацій щодо використання того чи іншого підходу та методу бюджетування. Окрім того, в залежності від обраного методу, потребують обґрунтування джерела інформації для формування планових показників бюджетів. Суттєве значення має також розробка моделей бюджетів у відповідності до організаційної структури підприємства, визначення типових форм бюджетів із врахуванням потреб користувачів та можливостей облікової системи будівельного підприємства.

Література

1. Управленческий учёт, 3-е изд. / Э.А. Аткинсон и др.; пер. с англ. – М.: Вильямс, 2005. – 878 с.
2. Рыбакова О.В. Бухгалтерский управленческий учёт и управленческое планирование. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 464 с.
3. Любанова Т.П. Стратегическое планирование на предприятии. Учебное пособие / Л.В. Мясоедова, Ю.А. Олейникова. – М.: МарТ; Ростов н/Д: МарТ, 2005. – 400 с.
4. Правила визначення вартості будівництва ДБН Д.1.1–1–2000, затв. наказом Держбуду України від 27.08.2000. – № 174, зі змін. та доп. від 7.05.02.– № 80, від 17.06.2003. – № 85.
5. Ларионова В. Особенности бюджетного планирования для инвестиционно-строительных холдингов <http://consulting.ru/mgmt290>
6. Акчурина Е.В. Управленческий учёт. Учеб.-практ. пособие / Л.П. Солодко, А.В. Казин – М.: Велби, Проспект, 2006. – 480 с.
7. Хруцкий В.Е. Внутрифирменное бюджетирование. Настольная книга по постановке финансового планирования / Т.В. Сизова, В.В. Гамаюнов – М.: Финансы и статистика, 2005. – 400 с.
8. Попов В.М. Анализ финансовых решений в бизнесе / С.Г. Млодик, А.А. Зверев. – М.: КНОРУС, 2004. – 288 с.

УДК 330.131.7

Л. І. РІЩУК, С. А. ПОБІГУН

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОЦІНКА ВПЛИВУ ФАКТОРІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ НАФТОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Визначено ризикоутворюючі фактори, які впливають на господарську діяльність нафтопереробних підприємств. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу оцінено вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на чистий прибуток. Розраховано зміну чистого прибутку підприємства під впливом зміни відібраних чинників.